

проте зауважує: „Але коли мова заходить про представників польської шляхти, то тут письменник старасться бути об'єктивним і змальовує їх у реалістичному плані” [11, 34]. Важливо, що Є. Баран докладніше з'ясовує питання про романтичний чинник індивідуальної поетики Старицького. Він чіткіше, аніж інші літературознавці, уявляє його зміст та особливості в загальній структурі текстів, пишучи: „М. Старицький продовжує традиції так званої „вальтерскоттівської” манери у написанні історичних творів. Для своїх романів письменник обирає найбільш бурхливі епохи, насичені яскравими подіями і визначними представниками. В змалюванні історичних осіб [...] наявний елемент ідеалізації” [11, 33]. На жаль, дослідник не веде мову про те, що зворотним ефектом ідеалізації є демонізація антигероїв, так само органічна для романтичної поетики, що деталізація описів властива романтизму й продиктована потребою переконати його в правдоподібності витвореного автором фікційного світу (це зовсім інше, аніж самодостатнє побутописання реалістів).

Монографія В. Поліщука вельми інформативна й цінна завдяки систематизованому в ній матеріалу щодо впливу різних стильових систем на прозу Старицького [4, 22-23]. Дослідник стверджує: „Природною стильовою домінантою творчості Старицького був таки романтизм, на загальному „тілі” якого могли розвинутися під дією різних обставин елементи різних стильових структур, у т.ч. й реалізму” [4, 97].

Таким чином, у дефініції стильових засад трилогії Старицького дослідниця думка найчастіше обмежується опозицією романтизм / реалізм і майже не просунулася вперед від часів Д. Антоновича. Колись відомий театрознавець, не знаходячи властивого окреслення цьому явищу, все-таки наголошував на його принциповій відмінності від того реалізму, який став популярним терміном новітньої науки: „Це не був реалізм в сучасному розумінні того слова, це не був натуралізм ХХ віку, але це був побут і реалізм, як його розуміли в вісімдесятих роках і якого від театру бажали” [12, 132]. І з позицій письменника, і з погляду його читача (глядача) доведеться визнати пізньоромантичну ідентичність, що збагатилася майстерним обрядо- й побутописанням, але в суті своїй зберегла той же принцип моделювання світу й визначення місця героя в ньому.

Роман Сенкевича „Вогнем і мечем” викликав різні емоції не тільки в Україні, а й в Польщі. Його оцінки часто були діаметрально протилежними: від визнання митця генієм, а роману шедевром (С. Тарновський, Л. Людоровський) до звинувачень у догоджанні смакам пересічних читачів (В. Гомбрович), емоційній та розумовій незрілості автора (Ч. Мілош). Його публікація супроводжувалася захопленими відгуками польських читачів і прихильними рецензіями більшості критиків, зокрема С. Тарновського, Ю.Б. Залеського, С. Кшемінського та багатьох інших. Проте такий відомий польський письменник, як Болеслав Прус, виступив проти спотвореного показу історичної дійсності, ідеалізації польської шляхти, однобічно-негативного показу козацтва. Завершує свою статтю Прус словами, які стали своєрідним присудом роману Сенкевича: „Душі роману „Вогнем і мечем” рідше бракує рис великих і нових, і більше того – він потворний, бо неправдивий” [13, 7]. З такою емоційною оцінкою здебільшого погоджувалися й інші дослідники творчості Сенкевича. Звичайно, Сенкевичезнавство є великою й розгалуженою дисципліною, у чому переконує огляд літератури, дотичної до нашої теми. Не оминали дослідники увагою і питання стильової специфіки роману Сенкевича „Вогнем і мечем”. Дотичність художньо-образної картини роману до романтичної, старопольської, епічної й історіографічної традиції була помічена вже першими критиками й дослідниками, а згодом стала готовою інтерпретаційною схемою, фактично, обов'язковим дослідницьким каноном. Зокрема, сарматизм і бароко, що визначають у романі світогляд польського суспільства ХVII ст. і риси шляхетської культури, відзначалися вже у перших критичних відгуках про роман [14], а сучасні літературознавці зарахували їх до чинників історичної правди [15] і навіть (із певними застереженнями) до ознак реалізму [16, 122]. Протилежну оцінку цієї проблеми висловили В. Антонович [17, 129] та Ч. Мілош.

Значну частину свого наукового доробку Л. Людоровський присвятив дослідженню епічності як стильової домінанти трилогії Сенкевича [18]. Визнанням епічного й

міфологічного походження окремих елементів художньої тканини твору стало його зближення з казковою структурою (З. Швейковський), пригодницьким романом (Я. Тшинадловський), народним героїчним епосом (Ю. Кшижановський), вестерном (К. Вика).

Чимало праць присвячено також зв'язкам роману Сенкевича з романтизмом, зокрема, щодо запозичення певних мотивів, сюжетних елементів, типів персонажів, лексики й тропів, навіть деяких семантико-стилістичних структур. Мотив степу і його романтичне походження у творчості Сенкевича стали об'єктом дослідження Т. Чужої [19]. А. Вількон писав про романтичну стилізацію роману, основується на елементах художньої мови романтиків [20, 56-89]. Трилогію часто порівнювали з поемою А. Міцкевича „Пан Тадеуш” і повістю О. Пушкіна „Капітанська дочка” [21]. На близькості певних романтичних мотивів з поезією Ю. Словацького також наголошувало чимало вчених, зокрема Й. Штахельська [22, 84-11].

Юліуш Кляйнер називав Сенкевича „нащадком романтиків” [23, 357], а Зигмунт Швейковський навіть стверджував, що автор трилогії „з поетикою позитивізму мав незрівнянно слабші контакти, аніж з поетикою та естетикою романтизму” [23, 19]. Проте, не зважаючи на визнання майже всіма літературознавцями важливості романтичної традиції у його творчості, часто в різноманітних дослідженнях лунає застереження і звертається увага на амбівалентний характер творчості письменника. Той же Кляйнер у наступному реченні стверджує, що в письменника не було „типово романтичної психіки. Він був класиком” [23, 357]. Натомість Т. Жабський у монографії, присвяченій літературно-естетичним поглядам Сенкевича, зауважив тісний зв'язок поглядів митця з естетикою позитивізму [24, 189]. Богдан Мазан вважає, що романтизм і бароко вплинули на формування імпресіонізму в творчості письменника [25, 23]. Як бачимо, серед дослідників немає одностайності у трактуванні зв'язків історичної романістики Сенкевича з романтизмом.

Радянські літературознавці традиційно оцінювали роман Сенкевича як реалістичний, оскільки вважали реалістичність чи не найважливішою невід'ємною прикметою історичного роману [26, 145 – 151]. Оскільки до сьогоднішнього дня питання про стиль роману „Вогнем і мечем” залишається нерозв'язаним, адже характерні риси романтизму й реалізму займають помітне місце в його структурі, український дослідник М. Васьків пропонує розглядати роман як явище неоромантичне [27, 8].

Висновки. Історичні романісти втілили в художній творчості чимало суперечностей, характерних для своєї епохи. Попри зовнішні протиставлення, в аспектах творчих засад і функціональності у трилогії Старицького „Богдан Хмельницький” і романі Сенкевича „Вогнем і мечем” виявляємо багато спільного. Зокрема, різні стильові оцінки творчості Старицького і Сенкевича вказують на синкретизм стилю їх творів, на взаємопроникнення у них багатьох традицій: романтичної, реалістичної, позитивістської, барокової, неоромантичної, імпресіоністичної. Тому необхідно бути обережним із висновками щодо стилю творів, адже присутність і функція романтичних і реалістичних складових у їхніх романах є однією з ключових проблем. Твори Старицького і Сенкевича пропонують бачення минулого крізь призму омріяного ідеалу, який мав формувати національну свідомість читачів. І саме у використанні прозаїками стилізації чи то романтичної, чи то сарматської, чи типово реалістичної структури нарації – кодів, присутніх у живій літературній свідомості читача, – мають довести правдивість цього образу на різних рівнях сприйняття. Романтизм наприкінці XIX ст. належав до авторитетного літературного канону, і тому в аналізованих творах романтизм домінує як один з універсальних стилів.

Список використаної літератури

1. Пахаренко В. Нарис української поезики (до нових підходів у вивченні літератури) / В. Пахаренко // Українська мова та література. – 1997. – Додаток. – 80 с.
2. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства: монографія / Н. Копистянська. – Л.: ПАУС, 2005. – 368 с.
3. Шахова К. Генрік Сенкевич – історичний романіст / К. Шахова // Зарубіжна література. – 1998. – № 4. – С. 1-2.

4. Поліщук В. Художня проза Михайла Старицького: монографія / В. Поліщук. – Черкаси: Брама-Україна, 2003. – 376 с.
5. Наєнко М. Художня література України / М. Наєнко. – К.: Вид. центр „Проміт”, 2005. – Ч.І: Від міфів до реальності. – 660 с.
6. Наливайко Д. Теорія літератури й компаративістика / Д. Наливайко. – К.: Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 2006. – 347 с.
7. Історія української літератури ХІХ століття: У 3 кн. / О.Д. Гнідан, Л.С. Дем’янівська, С.С. Кіраль та ін.; за ред. О.Д. Гнідан – К.: Вища школа, 2002. – Кн. 1. – 575 с.
8. Чижевський Д. Історія української літератури / Д. Чижевський. – К.: Академія, 2003. – 568 с.
9. Зеров М. Літературна позиція М. Старицького // Зеров М. Українське письменство. – К.: Основи, 2003. – С. 664 – 679.
10. Левчик Н. Повернення з небуття (романи „Молодость Мазепы” і „Руїна” в контексті світоглядно-естетичних концепцій історичної прози М. Старицького) / Н. Левчик // Старицький М. Молодость Мазепы. Руїна. – К.: Дніпро, 1997. – С. 2 – 12.
11. Баран Є. Українська історична проза другої половини ХІХ – початку ХХ ст. і Орест Левицький / Є. Баран. – Л.: Логос, 1999. – 144 с.
12. Антонович Д. Триста років українського театру. 1619 – 1919 / Д. Антонович. – Л.: Вид. ЛНУ, 2001. – 272 с.
13. Prus B. Ogniem i mieczem Sienkiewicza / B. Prus // Kraj. – 1884. – №28. – S.2 – 7.
14. Шепелевич Л. Исторические романы Генриха Сенкевича / Л. Шепелевич // Образование. – 1898. – Кн. 9.
15. Boguslawski W. Ogniem i mieczem – powieść Henryka Sienkiewicza // Trylosie Henryka Sienkiewicza, 1962. – S.17 – 22.
16. Bujnicki T. Sienkiewicza „Powieści z lat dawnych” / T. Bujnicki. – Kraków: Universitas, 1996. – 236 s.
17. Антонович В. Польско-русские отношения XVII в. в современной призмe: По поводу повести Г. Сенкевича „Огнем и мечем” / В. Антонович // Киевская старина. – 1885. – №5. – С. 44 – 78.
18. Ludorowski L. O postawie epickiej w trylogii Henryka Sienkiewicza / L. Ludorowski. – Warszawa: PIW, 1970. – 224 s.
19. Чужа Т. Романтична візія України в романі Сенкевича „Вогнем і мечем” / Т. Чужа // „Українська школа” в літературі та культурі українсько-польського пограниччя. Київські полоністичні студії. – К., 2005. – Т.7. – С. 409 – 415 с.
20. Wilkon A. O języku i stylu „Ogniem i mieczem” Henryka Sienkiewicza. Studia nad tekstem / A. Wilkon. – Warszawa – Kraków: PWN, 1976. – 167 s.
21. Birkenmajer J. Sienkiewicz i Puskin. Ogniem i mieczem a Kapitanskaja doczka / J. Birkenmajer // Rucn Literacki. – 1929. – Kwiecień. – S. 108 – 110.
22. Sztachelska J. Czar i zaklęcie Sienkiewicza. Studia i szkice / J. Sztachelska. – Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2003. – 277 s.
23. Trylosie Henryka Sienkiewicza: Studia, szkice, polemiki / Wyloru, dokonali i oprac. T. Jodelka. – Warszawa: Państw. inst. wyd., 1962. – 587 s.
24. Żabski T. Poglądy estetyczno-literackie Henryka Sienkiewicza / T. Żabski. – Wrocław, 1979. – 258 s.
25. Mazan B. „Impresjonizm” Trylogii Henryka Sienkiewicza: analiza, interpretacja, próba syntezy / B. Mazan. – Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1993. – 191 s.
26. Горский И. Исторический роман Сенкевича / И. Горский. – М.: Наука, 1966. – 308 с.
27. Васьків М. Творчість Г. Сенкевича у контексті українсько-польських літературних взаємин: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.03.01 / М. Васьків. – Дніпропетровськ, 1996. – 19 с.

Одержано редакцією 21.01.2015 р.

Прийнято до публікації 02.02.2015 р.

Анотація. *Марценишко Вікторія. Особенности стиля исторических романов Михаила Старицкого и Генрика Сенкевича: стереотипы литературной критики.* В статье выясняются вопросы стилевых особенностей исторических произведений писателей-классиков в контексте старых и новых стереотипов литературной критики. Из творческого наследия писателей основное внимание сосредотачивается на трилогии Михаила Старицкого „Богдан Хмельницкий” и романе Генрика Сенкевича „Огнем и мечом”. Такой выбор мотивируется тем, что именно эти произведения вызывают различные, часто противоречивые суждения. Существенного уточнения требует проблема соотношения романтических и реалистических тенденций в рассматриваемых произведениях. Исследование затрудняется универсальностью функций Старицкого и Сенкевича в культурной и литературной жизни своего времени, влиянием на их творчество общественно-культурных факторов. Вопрос о стилевых особенностях творчества Старицкого и Сенкевича, несмотря на многочисленные аргументы и версии, до сих пор не исчерпан и требует тщательного

исследования. Ведь, несмотря на внешние противопоставления, в аспектах творческих принципов и функциональности в трилогии Старицкого „Богдан Хмельницкий” и романе Сенкевича „Огнем и мечом” обнаруживаем много общего. В частности, различные стилевые оценки творчества Старицкого и Сенкевича указывают на синкретизм стиля их произведений, на взаимопроникновение в них многих традиций: романтической, реалистической, позитивистской, барочной, неоромантической, импрессионистической. Поэтому необходимо быть осторожным с выводами относительно стиля произведений, ведь присутствие и функция романтических и реалистических составляющих в их романах является лишь одной из ключевых проблем.

Ключевые слова: проблема, стиль, исторический роман, романтизм, реализм, синкретизм, стилизация, источник, дискурс, функция.

Summary. Martsenishko Victoria. The stylistic peculiarities of Mykhailo Starytsky's and Henryk Senkevich's historic novels: the stereotypes of literary criticism. The problems of the style peculiarities of the historic novels by the writers-classics on the background of the old and new stereotypes in the literary criticism are turned out in the article. The main attention from the artists' creative works is concentrated on the material of the trilogy „Bohdan Khmelnytsky” by Mykhailo Starytsky and of the novel „With fire and sword” by Henryk Senkevich. Such choice is clear because the different, often controversial statements is caused by these works. The correlation's problem of the romantic and realistic tendencies in the analyzed works is demanded the essential more accurate definition. The universality of the Starytsky's and Senkevich's functions in the cultural and literary life is got complicated by the definition's problem. It's made the great influence on the creative works over social and cultural factors. The problem of the style peculiarities of Starytsky's and Senkevich's creative works is in need of the essential investigation. We found many common features in the aspects of the creation and functionality by Starytsky's trilogy „Bohdan Khmelnytsky” and Senkevich's novel „With fire and sword”. In particular the different style appreciation of the creative works by Starytsky and Senkevich notes on the syncretism of their style. It's denoted on the interpenetration of the romantic, realistic, positivist, baroque, neoromantic, impressionistic traditions. The conclusions about works' style must do so carefully, because the one of the main problems of their creative works is the evidence and functions of the romantic and realistic components.

Key words: problem, style, historic novel, romanticism, realism, syncretism, stylization, source, discourse, function.